

diği, daha hacimli olan Antakya nüshalarının XI-XIV. yüzyıllarda bazı Melkî tarihçileri tarafından derlendiği ileri sürülmektedir (*Elr.*, IX, 78). Eserin muhtelif neşirleri yapılmış ve değişik dillere tercüme edilmiştir (nşr. ve Lat. trc. J. Selden – E. Pococke [*Contextia Gemmarum sive Eutychie Patriarchae Alexandrini Annales*, I-II, Oxford 1658-1659]; nşr. L. Cheikh – B. Carra de Vaux – H. Zayyat [*Eutychie Patriarchae Alexandrini Annales*, I-II, Paris 1906-1909; Beyrut 1906-1909]; nşr. ve Alm. trc. M. Breydey [*Das Annalenwerk des Eutychie von Alexandrien; ausgewählte Geschichten und Legenden kompiliert von Sa'îd ibn Batrîq um 935 AD*, I-II, Louvain 1985]; İtalyanca trc. B. Piro-ne [*Eutichio, Patriarcha de Alessandria: Gli Annali*, Cairo-Jerusalem 1987]). 2. *Kitâbü'l-Cedel beyne'l-mu'hâlif ve'n-naş-rânî*. Hristiyanlığı, Kadıköy Konsili kararlarını ve Melkâiyye inançlarını savunmak amacıyla kaleme alınmıştır (İbn Ebû Usaybia, s. 546). 3. *Kitâb fi't-ṭib (Künâş)*. Eserin bir nüshası Halep'te Menâdilî koleksiyonunda bulunmaktadır (Sezgin, III, 297; *EP*² [İng.], VIII, 854). İbnü'l-Bitrîk üzerine araştırmalar yapan M. Breydey *Etudes sur Sa'îd Ibn Batrîq et ses sources* adıyla bir eser kaleme almıştır (Louvain 1983). Saîd b. Bitrîk'e izâfe edilerek yayımlanan *Kitâbü'l-Burhân* adlı reddiye türü eserin (nşr. ve trc. P. Cachia – W. M. Watt, *Eutychieus of Alexandria: The Book of the Demonstration [Kitâbü'l-burhân]*, I-II, Louvain 1960-1961) X. yüzyılda yaşamış Filistinli bir rahibe ait olduğu belirtilmektedir (*EP*² [İng.], VIII, 855; *Elr.*, IX, 78).

BİBLİYOGRAFYA :

Saîd b. Bitrîk, *et-Târîḫu'l-mecmûc* (nşr. L. Şeyho v.dğr.), Beyrut 1909, s. 88, ayrıca bk. tür.yer.; Mes'ûdî, *et-Tenbîh*, s. 154; Yahyâ b. Saîd el-Antâkî, *Târîḫu'l-Antâkî* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Trablus 1990, s. 17-18, 20, 23-28, 274; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnû'l-enbâ*, s. 545-546; L. Leclerc, *Histoire de la médecine arabe*, Paris 1876 → Frankfurt 1996, I, 404-405; Brockelmann, *GAL*, I, 154-155; *Suppl.*, I, 228; G. Graf, *Geschichte der Christlichen Arabischen Literatur*, Vaticana 1947, II, 32-38; *Hedîyyetü'l-'ârîfîn*, I, 389; Sezgin, *GAS*, III, 297; Şâkir Mustafa, *et-Târîḫu'l-'Arabî ve'l-mü'errîḫûn*, Beyrut 1980, II, 440-441; C. Zeydân, *Âdâb*, I, 508-509; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 78-79; Françoise Micheau, "Saîd b. al-Bitrîk", *EP*² (İng.), VIII, 853-856; Sidney H. Griffith, "Eutychieus", *Elr.*, IX, 77-78; L. I. Conrad, "Eutychieus (d. 328/940)", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami – P. Starkey), London 1998, I, 211.

CASİM AVCİ

SAİD b. CÜBEYR

(سعيد بن جبیر)

Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Saîd b. Cübeyr b. Hişâm el-Esedî (ö. 94/713 [?])

Hadis ve tefsir konusundaki rivayetleriyle bilinen tâbîi.

Tercih edilen görüşe göre 45 (665) yılında Mekke'de doğdu. Babası ile annesi Ümmü Dehmâ hakkında bilgi yoktur. Kaynaklar onu, Kureys kabilesinin Esed b. Huzeyme koluna bağlı Vâlibe b. Hâris oğullarının âzatlısı Habeş asıllı siyahî bir kişi olarak tanıtır. Bu sebeple Esedî ve Vâlibî, hayatının en verimli döneminin Küfe'de geçirdiği için Kûfî nisbeleriyle anılmaktadır. Saîd ilk eğitimini Mekke'de Abdullah b. Abbas'tan aldı. Çok küçük yaşta onun ders halkasına dinleyici olarak katıldı. Kısa zamanda Kur'an okumayı öğrenince hocasının dikkatini çekti ve onun özel olarak ilgilendiği talebeleri arasına girdi. Hadis dinlemeye İbn Abbas'ın ders halkasında başladı ve dinlediği hadisleri ezberledi. Bu dönemde ilim ezbere ve ezberden rivayette dayandığı halde Saîd mecliste okunan hadisleri yazıyor, yazı malzemesi bitince avucuna, bazan ayakkabısına not alıyor, daha sonra bunları sahifelere kaydediyordu (Ahmed b. Hanbel, I, 50, 394; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 335).

Evleninceye kadar İbn Abbas'ın ders halkasına devam eden Saîd hadis, tefsir ve fıkıh konularında yetiştikten sonra muhtemelen yirmi yaşlarında Küfe'ye yerleşti. Her yıl biri umre, diğeri hac olmak üzere en az iki defa Hicaz bölgesine gider, Mekke'de Abdullah b. Abbas, Medine'de Abdullah b. Ömer ile görüşür, onların ders halkalarına katılırdı. Önceleri kendisinden aldığı hadisleri naklederken çok dikkatli davranmasını tembih eden İbn Abbas, Saîd'in ilimde yeterli bir seviyeye ulaştığını görünce uyarılarından vazgeçti, hatta Mekke'ye geldiğinde kendisinin ders halkasında hadis rivayet etmesini istedi. Saîd bunun uygun olmayacağını söyleyince bu konuda ısrar etti. İbn Abbas, hayatının sonlarına doğru Küfe'den bazı kimseler gelip kendisine soru sorduklarında aralarında Saîd b. Cübeyr varken Mekke'ye gelmelerinin gereksiz olduğunu söyler ve insanları ona yönlendirirdi. Saîd, İbn Abbas'tan sonra en çok Abdullah b. Ömer'den faydalandı, özellikle fıkıh konusundaki birikimini ondan elde etti. 68 (687) yılında İbn Abbas'ın, 73 (692) yılında İbn Ömer'in vefatına kadar onlarla görüşmeyi sürdürdü.

Bu arada Küfe'de bir ders halkası oluşturarak öğretim faaliyetine başladı, fetva verdi ve devlet idaresinde görev aldı.

Saîd b. Cübeyr, Emevî Valisi Haccâc b. Yûsuf ile birkaç defa karşılaştı. İlki Abdullah b. Abbas'ın Mekke'deki ders halkasında talebelik döneminde gerçekleşti ve yönetime karşı gelmemesi konusunda uyarıldı. İkinci karşılaşmaları, Haccâc'ın Hicaz valiliğine tayini ve Abdullah b. Zübeyr'in Mekke'de muhasara edilmesi (71/690) esnasında oldu. Muhasaradan sonra halktan Abdülmelik b. Mervân adına biatı alan Haccâc o sırada Mekke'ye gelen Saîd'den de zorla biat aldı. Saîd, 75 (694) yılında Irak valisi olarak Küfe'ye gelen Haccâc ile üçüncü defa karşılaştı. Öncekilerin aksine bu defa Saîd'e karşı olumlu davranan Haccâc, onu Küfe kadılığına tayin etti (Ahmed b. Hanbel, I, 56) ve imâmet görevini de ona verdi. Ancak gerek kadılık gerekse imamlık görevleri o güne kadar mevâlîye verilmediğinden Emevî taraftarları buna karşı çıktı. Bunun üzerine Haccâc onu görevden aldı, yerine Ebû Bürde el-Eş'arî'yi getirdi. Saîd'i de görüşüne başvurmadan hiçbir hükmün karara bağlanmayacağı bir vezir ve kâtip olarak tayin etti. Saîd zaman zaman Haccâc'ın meclislerine katılıp dinî sorulara cevap vermiş (Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, VI, 303), Halife Abdülmelik'in rüyalarını yorumlamış ve onun isteği üzerine hazırladığı tefsiri muhtemelen bu yıllarda kaleme almıştır. Saîd'in bu dönemde resmî görev kabul etmesinin toplumu ıslah etme ve zulmü engelleme ümidinden kaynaklandığı belirtilmektedir.

Küfe'deki görevi esnasında Haccâc'ın birçok icraatını tasvip etmediği halde bunu açığa vurmayan Saîd b. Cübeyr'in daha sonra tavrı değişmeye başladı. Bu sırada Haccâc, İbnü'l-Eş'as Abdurrahman b. Muhammed'i 40.000 kişilik bir ordunun başında Sicistan'ın fethine gönderirken (İbnü'l-Esîr, IV, 455) Saîd'i de ordunun maaşlarını dağıtmakla görevlendirdi. İbnü'l-Eş'as, Sicistan'da bazı yerleri ele geçirdikten sonra kış mevsiminin gelmesi sebebiyle, ayrıca bölgeyi tanımak ve haraç toplamak düşüncesiyle harekâtı durdurmaya karar verince fetihlerin devam etmesini isteyen Haccâc ile aralarında ihtilâf çıktı ve İbnü'l-Eş'as ordu kumandanlığından azledildi. Bunun üzerine İbnü'l-Eş'as isyan etti. Saîd b. Cübeyr de onun yanında yer aldı ve Haccâc'a karşı yapılan Deyrülcemâcim savaşına katıldı (82/701). Savaş bozgunla sonuçlanıp İbnü'l-Eş'as'ın ordusu dağılıncı Saîd kaçtı ve Haccâc'dan yaklaşık on iki sene

gizlendi. Bu dönemde önce İsfahan taraflarına gitti, oradan Irak'a geçerek Sünbülân köyünde bir müddet kaldı; yakalanacağını anlayınca Azerbaycan'a geçti ve daha sonra umre için gittiği Mekke'ye yerleşti (Taberî, *Târîhu'l-ümem*, IV, 23-24; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 76-77).

Bazı kaynaklarda Saîd'in İbnü'l-Es'as'a olan biatından caymayı gururuna yediremediği için isyan hareketine katıldığı ileri sürülmekteyse de (İbn Kuteybe, s. 446) onun bu kadar önemli bir kararı verirken sadece böyle bir gerekçeyle dayandığını söylemek pek mümkün görünmemektedir. Bunun için Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehid edilmesi, Mekke'nin tahribi ve Abdullah b. Zübeyr'in acı âkıbeti, Emevî yönetiminin koyu Arap milliyetçiliği esasına dayanan siyaseti, ganimetlerden Arap olmayanlara pay verilmemesi, mevâliyi hor görme anlayışı gibi toplum hayatında çok derin izler bırakan daha önemli sebepler aramak gerekir. Nitekim Saîd'in Deyrülce-mâcim savaşından önce yaptığı konuşmada Emevîler'in ve Haccâc'ın zorbalık yaptıklarını, bazı hususlarda dinden uzaklaştıklarını ve müslümanları zelim duruma düşürdüklerini vurgulaması (İbn Sa'd, VI, 265) bunu doğrulamaktadır. Hocası Abdullah b. Ömer'in vefatından önce, Haccâc fitnesine karşı savaşmadığı için büyük bir üzüntü duyduğunu kendisine söylemesi de (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 231-232) Saîd'in bu kararında etkili olmuştur.

Haccâc'ın takibine uğrayan birçok kimseyi Mekke ve Medine civarında himaye eden Emevîler'in Hicaz valisi Ömer b. Abdülazîz, Saîd b. Cübeyr'in Mekke'de gizlenmesine izin vermişti. Ancak onun Hicaz valiliğinden alınması üzerine Haccâc durumu öğrendi ve Halife Velîd b. Abdülmelik'ten izin alarak Saîd'in yakalanıp kendisine teslim edilmesini isteyince yeni vali Hâlid b. Abdullah el-Kasrî, Saîd'i tutukladı. Tutuklamanın Haccâc'ın isteğiyle değil valinin kendi takdiriyle gerçekleştiği de nakledilir. Henüz yakalanmadan durumdan kendisini haberdar eden Mücâhid b. Cebr'e uzun zamandan beri gizlendiğini, artık işi Cenâb-ı Hakk'ın takdirine bıraktığını belirterek kaçmayacağını söyledi. Saîd zincire vurularak Irak'a götürüldü. Vâsıt'ta Haccâc'a teslim edilmeden önce kendisine kaçma fırsatı verilmesine rağmen bunu kabul etmedi. Kaynaklarda Saîd b. Cübeyr'in Haccâc ile karşılaştığında onunla uzun uzun konuştuğu (Mizzî, X, 368-375), Haccâc'ın sert tavrından etkilenmediği, sorulan bütün sorulara cevap verdiği, 94 (713) veya 95 (714) yılında öldürül-

düğü belirtilmektedir. Saîd'in Vâsıt'taki kabri Haccâc'ın ölümünden sonra halkın ziyaretgâhı olmuş, 1053 (1643) yılında kabrinin üzerine bir türbe inşa edilmiş, 1900'de buraya bir cami yapılmış, 1961'de inşasına başlanan büyük cami 1968'de tamamlanmıştır.

Hadis münekkitleri tarafından sika, âlim, âbid ve zâhid bir kişi olarak tanıtılan Saîd b. Cübeyr hadis, tefsir ve fıkıh başta olmak üzere İslâmî ilimlerde otorite kabul edilmiş ve "cihbizü'l-ulemâ" (âlimlerin başı) diye anılmıştır. Adı b. Hâtim et-Tâî, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî, Abdullah b. Mugâffal ve Enes b. Mâlik gibi sahâbilerle Amr b. Meymûn ve Ebû Abdurrahman es-Sülemî gibi tâbiilerden hadis rivayet etmiştir. Küfe'de bulunduğu dönemde oluşturduğu ders halkasında her gün ders verirdi (İbn Sa'd, VI, 259). Başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere hadis kitaplarında rivayetlerine yer verilmiş; Ebû Sâlih es-Semmân, Mücâhid b. Cebr, İkrime el-Berberî, Adı b. Sâbit, Meymûn b. Mihrân, Simâk b. Harb, İbn Şihâb ez-Zühri, Amr b. Dînâr, Ebû İshak es-Sebî, Mâlik b. Dînâr, Eyyûb es-Sahtiyânî ve A'meş gibi tâbiiler onun talebesi olmuştur.

Saîd'in "Mushafü Saîd b. Cübeyr" adıyla anılan bir Kur'an nüshasının bulunduğu, kıraat ilmini hocası Abdullah b. Abbas'tan arz yoluyla öğrendiği, ramazan aylarında imamlık yaparken bir gece Abdullah b. Mes'ûd'un, bir gece Zeyd b. Sâbit'in, bir gece başka birinin kıraatini okuyarak namaz kıldırıldığı belirtilir. Meşhur yedi kıraat imamından Ebû Amr b. Alâ kıraat ilmini ondan almıştır (Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurâ*, I, 68). Okuyuş tarzıyla ilgili örnekler hadis kaynaklarında ve rivayet tefsirlerinde yer almaktadır (Ahmed b. Hanbel, I, 72; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, III, 173; VI, 588; IX, 474-475; XIV, 552). Ebû Hâtim er-Râzî'nin belirttiğine göre Halife Abdülmelik b. Mervân, Saîd b. Cübeyr'den bir Kur'an tefsiri yazmasını istemiş, o da bu alanda ilk düzenli tefsir olan eserini kaleme alarak halifeye göndermiştir. Eser daha sonra Atâ b. Dînâr tarafından rivayet edilmiştir (İbn Ebû Hâtim, VI, 332; İbn Hacer, VII, 179). Haccâc ile mücadeleye giriştiği tarihten (80/699) önce yazıldığı anlaşılan bu tefsirdeki rivayetler Abd b. Humeyd, Muhammed b. Cerîr et-Taberî, İbnü'l-Münzir en-Nisâbüri, İbn Ebû Hâtim, Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr ve Süyûtî gibi rivayet müfessirleri tarafından nakledilmiştir. Saîd b. Cübeyr muğlak, müphem ve mücmel âyetlerle tefsir ederken öncelikle bunları açıkla-

yan mübeyyen ve mufassal âyetlere başvurmuş, hadislere yer vermiş, ancak bazan aradaki şahsı atlayarak hadis dinlemediği kimselerden de nakilde bulunmuştur. Senedi hazfedilen haberlerin muteber bazı hadis kaynaklarında yer aldığı belirtilmektedir. Zaman zaman İsrâiliyat'a dayanarak açıklamalar yapmış, şiirle istişhâd etmiş, değişik sahâbilerin görüşlerine başvurmuş, nüzûl sebepleriyle nâsih ve mensuha yer vermiştir. Hakkında rivayet bulunmayan yerlerde dilcilerin görüşüne dayanarak açıklamalarda bulunmuş, kendi görüşünü zikrederken bazan sözlerini yeminle teyit etmiştir. Saîd'in ferâiz ilminde derin bilgiye sahip olduğu, hocası Abdullah b. Ömer'in, kendisine gelen ferâizle ilgili soruları ona havale ettiği belirtilmektedir.

Ebû Amr el-Keşşî, Ebû Ca'fer et-Tûsî ve İbn Şehrâşûb gibi Şii müellifleri Ehl-i beyt'i sevdiği, Hz. Ali'nin torunu Ali b. Hüseyin Zeynelâbidîn ile zaman zaman görüştüğü ve onun hakkında övücü sözler söylediği gerekçesiyle Saîd'in Şii olduğunu ve Haccâc'ın kendisini bundan dolayı öldürdüğünü iddia etmişlerse de (Hasan es-Sadr, s. 322, 324) onun fetvada müstakil bir müctehid olması, Ehl-i beyt imamlarına ve onların rivayetlerine itibar etmemesi, takıyye inancına karşı çıkması ve devlet işlerinde resmî görev kabul etmesi gibi hususlar bu iddianın doğru olmadığını göstermektedir. Ciddi kaynaklarda yer almadığı halde özellikle Batılı bazı yazarlar tarafından iyi bir satranç oyuncusu olarak takdim edilmesi de (Weststeijn-Voogt, XLIX/3 [2002], s. 383 vd.) onun bilinen kişiliğiyle uyuşmadığı belirtilerek reddedilmiştir.

Saîd b. Cübeyr günümüzde birçok çalışmaya konu olmuştur. Hatîb Ali b. Hüseyin el-Hâşimî *Saîd b. Cübeyr şehîdü Vâsıt* (Bağdat 1380/1960), Selâm Muhammed Ali el-Beyâtî *Saîd b. Cübeyr şehîdü's-şiddâ ve'l-imân* (Necf 1396/1976), Muhammed Abdürrahîm *Saîd b. Cübeyr ve kıssatuhû ma'a'l-Haccâc b. Yûsuf es-Sekâfî* (Dımaşk 1988) adıyla eserler kaleme almışlardır. Sezaî Özel'in *Saîd b. Cübeyr ve Tefsirdeki Yeri* (1982, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Muhammed b. Abdullah ez-Zâhim'in *Fıkhu Saîd b. Cübeyr fi'l-ibâdât* (I-III, 1406/1986, Medine İslâm Üniversitesi), Ali Akpınar'ın *Saîd b. Cübeyr ve Tefsir İmindeki Yeri* (1993, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) adlı doktora çalışmaları ile Ali b. Hüseyin Sevâdî Meşhûr'un *Saîd b. Cübeyr ve fıkhu* (1406, İmam Muhammed b. Suûd Üniversitesi) adlı yük-

sek lisans tezinde ve Orhan Karmış, Fahri Gökcan ile Şii müelliflerinden Hasan es-Saîd'in konuya dair makalelerinde (bk. bibl.) onun daha çok ilmi yönü üzerinde durulmuştur. Muhammed Eyyûb Yûsuf, *Sa'îd b. Cübeyr ve merviyâtühû fi't-tefsîr* adlı araştırmasında onun Kur'an âyetlerine dair rivayetlerini ve yorumlarını derlemiş, baştan Tevbe sûresinin sonuna kadar olan kısmını yüksek lisans (Medine 1402/1982), daha sonraki kısmını doktora (1408/1988, Medine İslâm Üniversitesi) çalışması olarak hazırlamıştır. Yahyâ el-Cübürî, *Ebû'l-Arab'ın Kitâbü'l-Miḥan* adlı eserinde yer alan Saîd b. Cübeyr'in şehid edilmesine dair kısmi bir değerlendirme yazısıyla birlikte yayımlamıştır ("Maḳtelû Saîd b. Cübeyr", *Âlemü'l-kütüb*, III/2 [Riyad 1982], s. 185-195).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Ṭabakât*, VI, 256-267; Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'l-İlâl* (nşr. Talât Koçyiğit - İsmail Cerrahoğlu, Ankara 1963, I, 50, 56, 72, 394; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 445-446; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîḫ*, I, 712-713; Taberî, *Târîḫü'l-ümm*, Beyrut 1411/1991, IV, 23-25; a.mlf., *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Riyad 1424/2003, III, 173; VI, 303, 588; IX, 474-475; XIV, 552; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, IV, 9-10; VI, 332; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, IV, 275-276; Ebû's-Seyh, *Ṭabakâtü'l-muhaddisîn bi'l-şbahân* (nşr. Abdülgafûr Abdülhak Hüseyin el-Belûşî), Beyrut 1407/1987, I, 315-319; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 37; Ebû Nu'aym, *Hilye*, III, 329; IV, 272-309; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şafîye* (nşr. İbrâhîm Ramazan v.dğr.), Beyrut 1409/1989, III, 49-54; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IV, 454-456, 461 vd., 579-580; İbn Halikân, *Ve'feyât*, II, 371-374; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 358-376; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 231-232; IV, 321-343; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurrâ*, I, 68-69; a.mlf., *Târîḫü'l-İslâm: sene 81-100*, s. 366-370; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, I, 76-77; Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (nşr. Ahmed Ebû Mülhim v.dğr.), Beyrut 1407/1987, IX, 101-105; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 305-306; İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, Beyrut 1404/1984, IV, 11-13; VII, 179; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaûti), I, 382-386; Sezgin, GAS, I, 28-29; Hasan es-Sadr, *Te'sisü's-Şî'a*, Beyrut 1401/1981, s. 322, 324, 342; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), III, 93; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, Ankara 1988, I, 143-151; M. Sâlim Muhaysin, *Mu'cemûl huffâzi'l-Kur'ân*, Beyrut 1412/1992, I, 267-270; Abdülsettâr eş-Şeyh, *A'lâmü'l-huffâz ve'l-muhaddisîn*, Dimaşk-Beyrut 1417/1997, IV, 261-298; Orhan Karmış, "Saîd b. Cübeyr'in Kur'an-ı Kerim Tefsirine Hizmetleri", *Diyanet Dergisi*, XVI/2, Ankara 1977, s. 69-74; Fahri Gökcan, "Saîd b. Cübeyr ve Tefsiri", *İFD*, IV (1980), s. 1-20; Hasan es-Saîd, "Saîd b. Cübeyr: Hayâtühû ve menhecühû fi't-tefsîr", *Risâletü'l-Kur'ân*, VII, Kum 1412, s. 55-74; VIII (1412), s. 55-84; J. Weststeijn - A. de Voogt, "Piety, Chess and Rebellion", *Arabica*, XLIX/3, Leiden 2002, s. 383-386; Seyyid Mehdi Hâirî, "Saîd b. Cübeyr", *DMT*, IX, 172-173; H. Motzki, "Saîd b. Dîubayr", *EI² Suppl.* (İng.), s. 697-698.

MEHMET EFENDİOĞLU

SAİD DEDE

(bk. MEHMED SAİD DEDE).

SAİD b. EBÛ ARÛBE

(bk. İBN EBÛ ARÛBE).

SAİD b. EBÛ SAİD

(سعيد بن أبي سعيد)

Ebû Sa'd Saîd b. Ebî Saîd Keysân el-Leysi el-Makbûrî (ö. 125/743)

Medineli tâbîi, muhaddis.

Babası muhadramûndan kabul edilen Medineli bir tâbîi ve muhaddistir (*DİA*, X, 224). Babasından ve Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ümmü Seleme, Abdullah b. Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî, Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdullah, Muâviye b. Ebû Süfyân gibi sahâbîlerden hadis rivayet etti. Kendisinden oğulları Abdullah ve Sa'd ile İbn Ebû Zî'b, Zeyd b. Ebû Üneyse, Ubeydullah b. Ömer, Mâlik b. Enes, İbrâhim b. Tahmân, Abdurrahman b. İshak, Leys b. Sa'd, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Amr b. Şuayb gibi muhaddisler rivayette bulundu. Bazı âlimler onun rivayetlerini hatasız nakleden talebesinin Leys b. Sa'd, bazılarını da İbn Ebû Zî'b olduğunu söylemiştir. Üçüncü tabaka tâbîi muhaddislerinden kabul edilen Saîd b. Ebû Saîd hadis hâfızları arasında sayılmaktadır. Ali b. Medîni, İbn Sa'd, Ebû'l-Hasan el-İclî, Ebû Zür'a er-Râzî ve Nesâî onun için sika, Ebû Hâtim er-Râzî sadûk, Ahmed b. Hanbel "leyse bihî be's" diyerek güvenilir biri olduğunu belirtmişlerdir. İbn Sa'd, onun ölümünden dört yıl önce rivayet ettiği hadisleri yaşlılığından dolayı karıştırdığını ileri sürmüş, Zehebî ise Saîd'in bu süre içinde bir şey rivayet ettiğini sanmadığını ve ona ait münker bir rivayetin olmadığını kaydetmiştir (*A'lâmü'n-nübelâ*, V, 217). Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır. Eserinde zayıf râvilerle yer veren İbn Adî, Şu'be b. Haccâc'ın ondan hadis naklederken, "Saîd yaşlandıktan sonra bize hadis rivayet etti" dediği için onu kitabına aldığını, bununla beraber Saîd'in sıdk ehlinde olduğunu düşündüğünü, ondan hadis imamlarının ve sika râvilerin rivayette bulunduğunu ve onun hakkında hayırdan başka bir şey duymadığını belirtmiştir. İbn Hacer de Saîd'in Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den naklettiği rivayetlerin mürsel olduğunu kaydetmek-

tedir (*Takrîbü't-Tehzîb*, s. 236). Suriye'de murâbıt olarak bulunduğu ve Beyrut'ta hadis rivayet ettiği kaydedilen Saîd b. Ebû Saîd 125 (743) yılında Medine'de vefat etti. Bazı kaynaklarda ölüm tarihi 117 (735), 123 ve 126 (744) olarak da zikredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târîḫü'l-kebir*, III, 474; a.mlf., *et-Târîḫü's-şagîr*, I, 282; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, IV, 57; İbn Adî, *el-Kâmil fi'l-ḥu'afâ'i'r-ricâl* (nşr. Yahyâ Muhtâr Gazâvî), Beyrut 1409/1988, III, 391; İbnü'l-Esir, *el-Lübâb*, III, 246; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 466-473; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, I, 116-117; a.mlf., *Mizânü'l-İ'tidâl*, II, 139-140; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, V, 216-217; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IV, 38-40; a.mlf., *Takrîbü't-Tehzîb* (Avvâme), s. 236; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 103; Ali Osman Koçkuzu, "Ebû Saîd el-Makbûrî", *DİA*, X, 224.

MUSTAFA ERTÜRK

SAİD el-EFGÂNÎ

(سعيد الأفغاني)

Muhammed Saîd b. Muhammed Cân b. Ahmed el-Efgânî ed-Dimaşkî (1909-1997)

Arap dili ve edebiyatı âlimi, araştırmacı ve eğitimci.

Dimaşk'ta doğdu. Babası Keşmir'den hicret edip buraya yerleşmişti. Üç yaşında iken annesini kaybetti. Ümeyye Camii'nde Sâlih et-Tûnisî, Necîb Keyvân, Abdülkerîm Hamza, Abdülkâdir el-İskenderânî ve Bedreddin el-Hasenî'den ilk bilgileri aldı. Ahmed en-Nüveylâtî, Abdullah el-Müneccid ve Ahmed el-İrbîn'den Arapça, din ilimleri ve kıraat okudu. 1928'de liseden mezun oldu. Aynı yıl Suriye Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin çekirdeğini oluşturan Yüksek Edebiyat Okulu'na kaydoldu, burayı da 1932'de bitirdi.

Liseden mezun olduktan sonra ilk ve orta öğretimde yirmi yıl kadar Arapça öğretmenliği yaptı. Bu sırada bilimsel çalışmalarına devam etti. 1948'de Suriye (Dimaşk) Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne Arap dili ve edebiyatı doçenti olarak tayin edildi. 1950'de kürsüsüz profesör, 1957 yılından itibaren Arap Dili Kürsüsü profesörü oldu. Yüksek Edebiyat Okulu'nun fakülteye dönüşmesinde emeği geçti. Burada Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü başkanlığı ile dekanlık (1961-1963) görevinde bulundu. Birkaç yıl Yüksek Öğretmen Enstitüsü'nde ameli tatbikat dersleri verdi ve 1968'de Edebiyat Fakültesi'nden emekliye ayrıldı. Yirmi üç yıl kadar Libya, Lübnan, Ürdün (Amman) ve Suudi Arabistan üniversitelerinde öğretim üyeliğine devam etti. En son görev yaptığı Riyad Melik Suûd